

Marian Kopczewski
Jacek Fabisiak
Robert Kościelniak
Akademia Marynarki Wojennej

EDUKACJA EKOLOGICZNA JAKO WAŻNY KOMPONENT EDUKACJI OBRONNEJ SPOŁECZEŃSTWA

STRESZCZENIE

Każdy człowiek korzysta ze środowiska przyrodniczego, otrzymując z niego nie tylko surowce czy energię, ale także czerpiąc inspiracje i doznania, które wypływają z piękna i majestatu natury. Korzysta również z dóbr środowiska społecznego i kulturowego — wytworzonych przez ludzi i dla ludzi. Mimo to niewiele osób rozumie, jaki wpływ na stan i jakość tych środowisk mają zachowania poszczególnych osób, rodzin i grup społecznych oraz ich przyzwyczajenia, style życia, mody, sposoby wypoczynku czy odżywiania. Dlatego też edukacja ekologiczna, wspomagająca zrozumienie zależności między człowiekiem, jego wytworami i przyrodą, musi obejmować wszystkich ludzi bez wyjątku. Jedynie wspólny wysiłek, podejmowany codziennie w każdym miejscu, jest w stanie zahamować degradację środowiska, wpłynąć na poprawę jakości naszego życia i zdrowia oraz zapewnić perspektywy godziwego życia przyszłym pokoleniom. Stanie się to możliwe dzięki skutecznie prowadzonej edukacji ekologicznej.

Słowa kluczowe:

edukacja ekologiczna, edukacja obronna, ochrona środowiska, świadomość ekologiczna.

WSTĘP

Jednym z najpoważniejszych zagrożeń dla współczesnego świata jest niebezpieczeństwo wojny. W poczuciu konieczności zachowania świata od totalnej zagłady oraz zapewnienia własnego bezpieczeństwa narody działają w kierunku znalezienia dróg pokojowego rozwiązania istniejących konfliktów. Jedną z takich dróg bez wątpienia jest właściwa edukacja społeczeństwa, a jej istotnym elementem

edukacja obronna. Obejmuje ona całokształt celowo organizowanych procesów, działań, form, metod, środków i oddziaływań dydaktyczno-wychowawczych, które pozwolą osiągnąć względnie trwałe zmiany w wiedzy ludzi, ich umiejętnościach oraz w systemie wartości odnoszących się do szeroko rozumianej obronności.

Jedną z form edukacji obronnej społeczeństwa, obok edukacji politycznej, ekonomicznej, prawnej i militarnej, jest edukacja ekologiczna. Rozpatrując jej ideę, należy mieć na uwadze fakt, iż obecny kryzys ekologiczny, będący efektem intensywnego rozwoju współczesnej cywilizacji, stanowi trzeci — po zachowaniu pokoju i zapewnieniu żywności — główny problem wymagający rozwiązania przez społeczność światową. Objawia się on zakłóceniem równowagi między człowiekiem a środowiskiem, przyrodą a strukturami społecznymi, fizjologią człowieka a jego osobowością, przez co jednostki i populacje są narażone na liczne zagrożenia fizyczne i duchowe. Złożoność środowiska i problemów związanych z jego degradacją i ochroną utrudnia ludziom zrozumienie znaczenia następstw własnej działalności. Człowiek staje się coraz bardziej zagubiony, a wartości i wiedza, którymi kieruje się w życiu, nie przystają do wymogów rzeczywistości¹. Ciągła degradacja środowiska może niedługo przeistoczyć się w dramatyczną rzeczywistość, jeżeli ludzie nie zrozumieją, że konieczne jest tworzenie nowej globalnej cywilizacji opartej na ekotece, na kształtowaniu takich stosunków naturalnych i społecznych w biosferze ziemi, które stworzą właściwe warunki życia dla całej ludzkości, nie podważając zarazem podstaw życia na naszej planecie. Obecnie ludzkość coraz bardziej uświadamia sobie, że nie tylko wojna, ale i — co wydaje się paradoksalne — pokojowy rozwój świata — nieuporządkowany i wymykający się spod kontroli — stanowi niebezpieczeństwo dla naszej planety i jej mieszkańców.

W ostatnich latach świat i poszczególne państwa stopniowo uświadomiły sobie rolę, jaką odgrywa wychowanie społeczeństwa poprzez zrozumienie, przewidywanie i rozwiązywanie problemów środowiskowych. Wiadomo już, że u podstaw wychowania leżą czynniki społeczne, gospodarcze i kulturowe. Problemów środowiskowych nie można rozwiązywać jedynie środkami technologicznymi. Należy oddziaływać przede wszystkim na systemy wartości, postawy oraz zachowania jednostek i grup ludzkich w stosunku do środowiska². Dlatego właśnie niezbędna jest edukacja ekologiczna społeczeństwa, rozumiana jako ogół oddziaływań dydaktyczno-wychowawczych i działań własnych ludzi mających na celu kształtowanie

---

¹ B. Dobrzańska, G. Dobrzański, D. Kielczowski, *Ochrona środowiska przyrodniczego*, PWN, Warszawa 2008.

² UNESCO, UNEP, *Międzynarodowa strategia edukacji środowiskowej*, LOP, Warszawa 1990.

harmonijnego współżycia z przyrodą oraz zachowań w sytuacjach zagrażających bezpieczeństwu ekologicznemu³.

KSZTAŁTOWANIE ŚWIADOMOŚCI EKOLOGICZNEJ

Globalna skala zagrożeń środowiska przyrodniczego sprawiła, że lokalne inicjatywy ochronne, podejmowane przez każdy kraj oddzielnie, nie przynoszą oczekiwanych rezultatów. Jedynie solidarna współpraca wszystkich państw jest w stanie zahamować wciąż pogłębiający się kryzys ekologiczny. Interesującą próbą rozwiązania problemu zagrożeń ekologicznych jest Światowa Strategia Ochrony Przyrody (World Conservation Strategy), która powstała pod protektoratem Międzynarodowej Unii Ochrony Przyrody (IUCN).

Podstawowe założenie tej strategii łączy się z przekonaniem, że dalszy rozwój cywilizacyjny nie będzie możliwy bez ochrony przyrody oraz że ochrona zasobów naturalnych stanowi podstawowy warunek, od którego spełnienia zależą przetrwanie i dobrobyt ludzkości. Drugie założenie wynika z faktu, że ochrona przyrody nie jest procesem samym w sobie, lecz musi przenikać wiele dziedzin ludzkiej aktywności. Strategia ta stanowi wielopłaszczyznowe, moralne, polityczne i edukacyjne, wyzwanie dla ludzkości — wyzwanie, jakie musi być podjęte, jeżeli chcemy zachować życie na Ziemi dla następnych pokoleń. Zamiarem jej jest przewartościowanie dotychczasowego stosunku człowieka do przyrody w kierunku równowagi i swoiście rozumianego „partnerstwa”.

Istotną rolę w procesie edukacji ekologicznej spełnia pięć jej komponentów: świadomość, wiedza, wyobrażenia, kultura i sumienie.

Świadomość ekologiczna rozumiana jest jako obszar świadomości społecznej odniesionej do sfery środowiska przyrodniczego. W wymiarze jednostkowym świadomość ta jest rezultatem procesu socjalizacji, w jakim uczestniczy każdy z nas przez całe życie. Świadomość ekologiczna manifestuje się zarówno w myśleniu i przeżyciach jednostek, jak też w funkcjonujących społecznie standardach pojmowania, przeżywania i wartościowania biosfery. Składnikami świadomości ekologicznej są określone treści, nastawienia oraz emocje dotyczące środowiska przyrodniczego, powiązane i wzajemnie przenikające się z innymi formami świadomości społecznej. W opisowo-technicznej sferze świadomości ekologicznej można wyróżnić wiedzę i wyobraźnię

---

³ R. Stępień, B. Rudnicki, *Przesłanki i zarys edukacji obronnej Rzeczypospolitej Polskiej*, „Przysposobienie Obronne — Obrona Cywilna w Szkole”, 1994, nr 2.

ekologiczną, w sferze aksjologiczno-normatywnej — system wartości i norm etyki ekologicznej, na którym opiera się tzw. sumienie ekologiczne.

Wiedza ekologiczna obejmuje wiadomości i umiejętności dotyczące procesów zachodzących w ekosystemach, wiedzę o mechanizmach równowagi ekosystemów, wiedzę o zależnościach między różnymi formami działalności ludzkiej w środowisku przyrodniczym, a w szczególności wiedzę o zanieczyszczeniach i zagrożeniach środowiska oraz sposobach profilaktyki.

Wyobraźnia ekologiczna to zdolność i umiejętność przewidywania ekologicznych skutków działań ludzkich, to zdolność do kompleksowego dostrzegania powiązań między rozwojem cywilizacji i życiem ludzi a procesami zachodzącymi w środowisku przyrodniczym, przejawiającym się umiejętnością projektowania działań ekologicznie bezpiecznych.

Rezultatem systematycznego kształtowania świadomości ekologicznej jest **kultura ekologiczna** jednostki, na którą składają się następujące elementy:

- całościowy kształt wiedzy o środowisku przyrodniczym;
- zdolność dostrzegania specyfiki i złożoności zjawisk przyrodniczych oraz odnajdywania w nich głównych związków współzależności i prawidłowości;
- gotowość do podejmowania określonych zachowań w stosunku do środowiska przyrodniczego;
- zdolność otwartego, twórczego myślenia, warunkująca wprowadzanie innowacji gwarantujących zwiększenie bezpieczeństwa ekologicznego.

Istnieją trzy grupy wartości specyficznie ekologicznych, których realizacja nie byłaby możliwa w zniszczonym środowisku przyrodniczym, wartości, które bezpośrednio wiążą się z ochroną środowiska człowieka oraz z ochroną jego zdrowia i życia. Są to:

1. Ochrona własnego zdrowia
  - dbałość o równomierny rozwój psychiczny i fizyczny,
  - prowadzenie higienicznego trybu życia,
  - częsty kontakt z przyrodą,
  - racjonalny sposób odżywiania i preferowanie „zdrowej żywności”,
  - życie bez nałogów.
2. Ochrona środowiska przyrodniczego
  - niepozostawanie biernym na przejawy dewastacji środowiska przyrodniczego,
  - solidarność i współdziałanie z innymi ludźmi w działaniach na rzecz ochrony środowiska,

- sprzeciw wobec działań, które prowadzą do nadmiernej eksploatacji zasobów naturalnych,
- ochrona zabytków, pomników przyrody i obszarów chronionych,
- traktowanie przyrody jako dobra kultury ojczystej,
- docenianie wiedzy i umiejętności ekologicznych w kształtowaniu środowiska.

3. Wrażliwość na piękno przyrody

- doznawanie przeżyć estetycznych i inspiracji twórczych w kontaktach z przyrodą;
- doznawanie uczucia wewnętrznego ładu i harmonii poprzez kontakt z przyrodą⁴.

O znaczeniu wymienionych wartości jako czynników ukierunkowujących działanie człowieka decyduje poziom akceptacji stworzonego na ich podstawie systemu normatywnego, określającego zasadnicze powinności ludzi w ich relacjach ze środowiskiem, z innymi ludźmi czy też w stosunku do samych siebie, wyrażającego się deklaratywnie skłonnością do realizacji tych powinności w codziennym życiu.

Sumienie ekologiczne staje często do konfrontacji z rzeczywistością ekologiczną, odczytuje ład lub jego brak w działaniach człowieka względem środowisk, ocenia zaistniały stan rzeczy w kategoriach dobra i zła moralnego oraz rodzi powinność działań proekologicznych. Działanie degradotwórcze określane bywa mianem grzechu ekologicznego⁵. Według twórcy filozofii ekologicznej Henryka Skolimowskiego z Uniwersytetu A. Abor w Michigan (USA) powinniśmy na co dzień kierować się wskaźnikami imperatywu moralnego „człowieka ekologicznego”. Imperatyw ten został sformułowany w postaci reguł, które nakazują — postępuj tak, aby:

- pozostawić i spotęgować ewolucję w jej rozwoju, albowiem jesteś jej częścią;
- zachować i spotęgować życie we wszystkich jego formach;
- zachować i spotęgować ekologiczne jego habity, będące podstawą dla kontynuacji życia, świadomości i wrażliwości;
- ocalić i spotęgować najbardziej rozwinięte aspekty ewolucji: świadomość, samoświadomość, wrażliwość i twórczość;
- uchronić i rozwinąć życie ludzkie, które jest arką zawierającą w sobie najbardziej drogie atrybuty ewolucji.

Pogarszający się współcześnie stan środowiska stwarza coraz większe poczucie zagrożenia. Skłania to do poszukiwania nowej filozofii życia, która pomogłaby człowiekowi żyć i pozwoliłaby unikać stresów płynących z ciągłych zagrożeń.

---

⁴ D. Cichy, *Bezpieczeństwo ekologiczne w świadomości młodzieży*, Warszawa 1993.

⁵ J. Grzesica, *Ochrona środowiska naturalnego człowieka*, Katowice 1993.

Zachowanie i pomnożenie to kategorie myślenia charakterystyczne dla filozofii ekologicznej, której podstawę stanowi świadomość i kultura ekologiczna społeczeństw. Chodzi w niej o odbudowanie wiary, nadziei i wewnętrznego poczucia konieczności zmian. Do przyjęcia filozofii ekologicznej konieczna jest edukacja ekologiczna jednostek i grup społecznych.

EDUKACJA EKOLOGICZNA JAKO ZOBOWIĄZANIE MIĘDZYNARODOWE

Świadomość potrzeby edukacji ekologicznej istnieje we wszystkich środowiskach. Ma ją także większość decydujących o losach naszej planety polityków, mężów stanu i naukowców. Świadczy o tym troska, z jaką formułowane są apele kierowane do rządów, partii i stowarzyszeń działających w tej sferze w różnych krajach. W ciągu ostatnich lat odbyło się wiele międzynarodowych przedsięwzięć poświęconych temu zagadnieniu.

Za pierwsze ważniejsze przedsięwzięcie związane z edukacją ekologiczną można uważać zorganizowaną przez UNESCO w 1972 roku w Sztokholmie Konferencję ONZ. Uchwała z tej konferencji zwraca się do międzynarodowych agend Organizacji Narodów Zjednoczonych, a zwłaszcza Organizacji Narodów Zjednoczonych do Spraw Wychowania, Nauki i Kultury (UNESCO), aby po konsultacjach podjęły one działania w celu ustanowienia międzynarodowego programu szkolnej i pozaszkolnej edukacji środowiskowej. Celem takiej edukacji powinno być nauczanie, jak za pomocą prostych działań i dostępnych środków chronić środowisko⁶. Wynikiem Konferencji Sztokholmskiej było zorganizowanie w 1975 roku w Belgradzie konferencji na temat nauczania ochrony i kształtowania środowiska, na której sformułowano Międzynarodową Kartę Nauczania Ochrony Środowiska. W karcie tej, nazwanej Kartą Belgradzką, określono po raz pierwszy cele edukacji ekologicznej w kategoriach wiadomości, umiejętności i postaw.

Kolejnym poważnym krokiem w rozwoju edukacji środowiskowej była międzynarodowa konferencja, która odbyła się w 1977 roku w Tbilisi. Jej głównym celem była wymiana doświadczeń i wytyczenie kierunków rozwoju edukacji środowiskowej na świecie. Uchwalono wówczas Deklarację Tbiliską zawierającą rekomendacje w sprawach edukacji ekologicznej.

---

⁶ *Przez edukację do zrównoważonego rozwoju. Narodowa strategia edukacji ekologicznej*, Ministerstwo Środowiska, Warszawa 2001.

W dokumencie tym jest mowa o zakresie, formach, strukturach oraz potrzebach prowadzenia edukacji ekologicznej, a mianowicie:

- zachęca się władze odpowiedzialne za edukację do popierania oraz intensyfikowania badań w dziedzinie edukacji ekologicznej;
- zaleca się poszczególnym krajom współpracę, wymianę doświadczeń, wyników badań i dokumentacji ekologicznej;
- apeluje się do społeczności międzynarodowej o udzielenie poparcia wszelkim poczynaniom proekologicznym;
- podkreśla się, że edukacją ekologiczną trzeba objąć wszystkie grupy społeczno-zawodowe;
- wskazuje się, że edukacja środowiskowa musi być oparta na wiadomościach niezbędnych do zrozumienia zjawisk, jakie kształtują środowisko i stymulują rozwój wartości moralnych, ekonomicznych i estetycznych.

Zadania edukacji środowiskowej ujęto w pięć głównych kategorii⁷:

1. **Uświadamianie** — dotyczy pomocy różnym grupom społecznym i poszczególnym osobom w uzmysłowieniu sobie globalnego charakteru środowiska.
2. **Wiadomości** — dotyczy pomagania społeczeństwu w zdobywaniu wiadomości o środowisku i związanych z nim problemach.
3. **Postawy** — dotyczy kształtowania postaw prośrodowiskowych oraz uświadamiania wartości i motywacji niezbędnych do ochrony i ulepszania środowiska.
4. **Kompetencje** — dotyczy nabywania niezbędnych kompetencji do identyfikacji i rozwiązywania problemów środowiska.
5. **Uczestnictwo** — dotyczy umożliwienia grupom społecznym i poszczególnym osobom aktywnego uczestnictwa w rozwiązywaniu problemów środowiskowych.

W Deklaracji Tbiliskiej zachęcano również, by kompetentne instytucje opracowały plany i programy oraz materiały pedagogiczne dotyczące edukacji środowiskowej oraz by wybrały metody działania najbardziej właściwe do realizacji w zależności od grup, do których są adresowane. Nauczanie o środowisku powinno stanowić proces ciągły, na wszystkich poziomach kształcenia, ale każdy etap tego procesu powinien być związany z odrębnymi wartościami wychowawczymi. W dokumencie określono ponadto przykładowe treści, metody i środki dydaktyczne dla różnego typu szkół, wytyczono strategię kształcenia pozaszkolnego i ponadszkolnego oraz zamieszczono postulat stworzenia optymalnych warunków do realizacji programów rozwijania edukacji nieformalnej.

---

⁷ B. Cichy, *Bezpieczeństwo ekologiczne...*, wyd. cyt.

Konferencja rekomendowała popieranie edukacji prowadzonej w ramach mass mediów oraz organizowanie kursów ekologicznych dla dziennikarzy i różnych specjalistów zajmujących się rozpowszechnianiem informacji. W deklaracji zalecano zorganizowanie specjalnych centrów ekologicznych, które zajmowałyby się organizacją i koordynacją szeroko pojętej edukacji ekologicznej wraz ze wprowadzeniem bazy danych oraz informacji o ochronie środowiska.

W 1987 roku odbył się w Moskwie Międzynarodowy Kongres UNESCO-UNEP (Program Narodów Zjednoczonych Ochrony Środowiska) poświęcony wychowaniu i kształceniu środowiskowemu. Głównym jego celem było opracowanie wytycznych międzynarodowej strategii obejmującej działania w zakresie wychowania i kształcenia środowiskowego na lata dziewięćdziesiąte. Podczas kongresu stwierdzono, że na kształceniu i oświacie spoczywa obowiązek przewidywania celów i zastosowania nowych metod prowadzących do uczynienia społeczeństw bardziej świadomymi, odpowiedzialnymi i lepiej przygotowanymi do stawiania czoła wyzwaniom ekologicznym. Ponadto uznano, iż podejmowane strategie edukacji ekologicznej powinny zmierzać do:

- poszukiwania i wdrażania efektywnych modeli edukacji ekologicznej;
- kształtowania ogólnej świadomości dotyczącej przyczyn i skutków problemów środowiskowych;
- kształcenia na różnych szczeblach personelu niezbędnego do racjonalnego kształtowania środowiska w warunkach ciągłego rozwoju ekonomicznego.

Na kongresie określono zasady i podstawowe cechy wychowania i kształcenia w zakresie ochrony i kształtowania środowiska, ponadto zarysowano kierunki, cele i działania międzynarodowej strategii ochrony przyrody.

W 1992 roku w Rio de Janeiro odbyła się II Konferencja ONZ poświęcona problemom ochrony środowiska. Przyjęto na niej Kartę Ziemi (Earth' Charten) w sprawie środowiska i rozwoju. Podczas narady przyjęto także konwencję o bioróżnorodności, która ma ogromne znaczenie dla utrzymania gatunków i równowagi wykorzystania zasobów biologicznych. W konwencji zobowiązuje się kraje do opracowania narodowych strategii, planów oraz programów dotyczących ochrony i zrównoważonego wykorzystania bioróżnorodności, określa się także zobowiązania do stosowania odpowiedniego monitoringu, międzynarodowej współpracy, dostępu do zasobów genetycznych oraz przekazywania technologii. Szczególnie ważne dla edukacji ekologicznej są treści zawarte w artykułach dotyczących:

- kształtowania świadomości opinii publicznej;
- wymiany informacji;
- współpracy naukowo-technicznej.

W konwencji zobowiązuje się kraje do podjęcia działań edukacyjnych, promowania badań naukowych i wymiany informacji. Podkreśla się, iż należy dążyć do przygotowania odpowiednich programów kształcenia i zapewnić właściwe pomoce dydaktyczne (z wykorzystaniem środków audiowizualnych), rozwijać współpracę ośrodków kształcenia ze środkami masowego przekazu, przygotować odpowiednie programy wychowawcze dla dzieci i młodzieży, obejmujące zagadnienia ochrony środowiska i ekorozwoju.

W listopadzie 1994 roku w Gland (Szwajcaria) IUCN (Światowa Unia Ochrony Przyrody) i UNESCO zorganizowały konferencję poświęconą ocenie stanu prac nad strategiami edukacji ekologicznej w krajach europejskich, natomiast rok później, w czerwcu 1995, w Atenach została zorganizowana przez UNESCO konferencja na temat „Edukacja ekologiczna na rzecz zrównoważonego rozwoju”. Podczas tej konferencji wyraźnie podkreślono potrzebę zmiany kierunku prowadzenia edukacji ekologicznej. Z uwagi na to, że właściwym jej celem jest zrównoważony rozwój, za konieczne uznano powiązanie spraw dotyczących człowieka, społeczeństwa, środowiska i ekonomii. Ustalono, że celem edukacji ekologicznej powinno być⁸:

- kształtowanie pełnej świadomości i budzenie zainteresowania społeczeństwa wzajemnie powiązаныmi kwestiami ekonomicznymi, społecznymi, politycznymi i ekologicznymi;
- umożliwienie każdemu człowiekowi zdobywania wiedzy i umiejętności niezbędnych dla poprawy stanu środowiska;
- tworzenie nowych wzorców zachowań, kształtowanie postaw, wartości i przekonań jednostek, grup i społeczeństw, uwzględniających troskę o jakość środowiska.

Realizacja powyższych celów wymagać będzie⁹:

- uznania, że edukacja ekologiczna jest jednym z podstawowych warunków realizacji polityki ekologicznej państwa;
- wprowadzenia elementów edukacji ekologicznej do wszystkich sfer życia społecznego, respektując i wykorzystując wartości kulturowe, etyczne i religijne;
- zapewnienia dostępu społeczeństwu do informacji o stanie środowiska przyrodniczego i edukacji ekologicznej;
- uznania, że edukacja ekologiczna jest podstawowym warunkiem zmiany konsumpcyjnego modelu społeczeństwa.

Następnym krokiem w kierunku doskonalenia działań edukacyjnych na płaszczyźnie ekologicznej była konferencja zorganizowana przez UNESCO oraz Komisję Trwałego i Zrównoważonego Rozwoju ONZ w Pruhonicach (Czechy) w listopadzie

---

⁸ *Przez edukację do zrównoważonego rozwoju...*, wyd. cyt.

⁹ Tamże.

1995 roku na temat „Edukacja i świadomość społeczna na rzecz trwałego i zrównoważonego rozwoju”. Określono na niej najskuteczniejsze dla osiągnięcia trwałego i zrównoważonego rozwoju kierunki prowadzenia edukacji ekologicznej. Przeglądu osiągnięć i działań podejmowanych na poziomie międzynarodowym i krajowym na rzecz podnoszenia świadomości ekologicznej dokonano natomiast podczas IV Sesji Komisji Trwałego i Zrównoważonego Rozwoju ONZ na przełomie kwietnia i maja 1996 roku. W czerwcu 1998 roku w Aarhus (Dania) odbyła się z kolei konferencja, w trakcie której delegacja polska podpisała konwencję o dostępie do informacji o stanie środowiska.

Polska aktywnie uczestniczy w przygotowaniach do kolejnych międzynarodowych konferencji i spotkań, których efekty mogą stać się źródłem inspiracji do dalszego doskonalenia zapisów strategii i realizacji zadań wynikających z narodowego programu edukacji ekologicznej, w którym czytamy, że „Edukacja ekologiczna jest ważnym składnikiem edukacji obywatelskiej zmierzającej do rozwijania społeczeństwa rozumnego i akceptującego zasady zrównoważonego rozwoju, umiającego ocenić stan bezpieczeństwa ekologicznego oraz uczestniczącego w procesach decyzyjnych”¹⁰.

PODSUMOWANIE

Upowszechnienie w społeczeństwie świadomości ekologicznej jest podstawowym warunkiem idei ekorozwoju. Kształtowaniu świadomości ekologicznej służyć powinny: wychowanie ekologiczne, powszechna oświata w dziedzinie ochrony środowiska realizowana przez szkolnictwo wszystkich szczebli, organizacje i instytucje społeczne oraz środki masowego przekazu.

Edukacja ekologiczna powinna polegać na integracji wszystkich elementów nauczania i budowie całościowego obrazu świata, a nie jedynie na wydzieleniu tematyki ekologicznej jako odrębnego elementu czy bloku zagadnień. Edukacja ta powinna kształtować w człowieku znajomość problemów ochrony środowiska i postawy wrażliwości ekologicznej.

Oddziałując na system wiedzy i wartości, możemy odnaleźć optymalne sposoby rozwiązań problemów środowiskowych. Na edukacji ekologicznej spoczywa obowiązek przewidywania celów i zastosowania nowych metod prowadzących do uczynienia ludzi bardziej świadomymi, odpowiedzialnymi i funkcjonalnie lepiej przygotowanymi do stawienia czoła wyzwaniom związanym z zachowaniem jakości środowiska i życia. Strategia edukacji ekologicznej powinna dążyć do¹¹:

---

¹⁰ *Przez edukację do zrównoważonego rozwoju...*, wyd. cyt.

¹¹ Z. Misztal, *O potrzebie kształtowania świadomości ekologicznej młodzieży*, [w:] *Ekologia i wychowanie*, Warszawa 1989.

- poszukiwania i wdrażania efektywnych modeli edukacji ekologicznej;
- kształtowania ogólnej świadomości dotyczącej przyczyn i skutków problemów środowiskowych;
- kształcenia na różnych szczeblach personelu niezbędnego do racjonalnego kształtowania środowiska w warunkach rozwoju ekonomicznego.

Obecnie skuteczność edukacji ekologicznej oraz właściwe rozwijanie świadomości ekologicznej w decydującym stopniu zależy od:

- zakresu dostępu do informacji;
- rozwoju badań eksperymentalnych;
- przygotowania programów oświatowych i materiałów dydaktycznych;
- kształcenia nauczycieli oraz rozwoju ich świadomości ekologicznej;
- kształcenia technicznego i zawodowego;
- kształcenia i informowania społeczeństwa;
- kształcenia ekologicznego studentów i doksztalcenia nauczycieli akademickich;
- współpracy regionalnej i międzynarodowej.

Edukacja powinna objąć następujące obszary działalności ludzkiej:

- przyrodniczo-techniczny (dotyczy określenia wymogów i barier środowiska, sposobów przywracania zaburzeń równowagi ekosfery i zmniejszenia zakresu szkód);
- działań politycznych, społecznych, prawnych i ekonomicznych (dotyczy organizowania w skali międzynarodowej i krajowej sieci współdziałania różnego typu organizacji w celu wypracowania skutecznych mechanizmów proekologicznych);
- działań wychowawczych w zakresie świadomości indywidualnej i społecznej (różnego rodzaju przedsięwzięcia proekologiczne powinni wdrażać ludzie o dużej świadomości ekologicznej, u których szacunek do przyrody wynika z rzetelnej wiedzy powiązanej z określonymi wartościami).

BIBLIOGRAFIA

- [1] Cichy D., *Bezpieczeństwo ekologiczne w świadomości młodzieży*, Warszawa 1993.
- [2] Dobrzańska B., Dobrzański G., Kielczowski D., *Ochrona środowiska przyrodniczego*, PWN, Warszawa 2008.
- [3] Grzesica J., *Ochrona środowiska naturalnego człowieka*, Katowice 1993.
- [4] Misztal Z., *O potrzebie kształtowania świadomości ekologicznej młodzieży*, [w:] *Ekologia i wychowanie*, Warszawa 1989.

- [5] Paczuski R., *Ochrona środowiska*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz 2008.
- [6] Paczuski R., *Prawo ochrony środowiska*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz 2000.
- [7] *Przez edukację do zrównoważonego rozwoju. Narodowa strategia edukacji ekologicznej*, Ministerstwo Środowiska, Warszawa 2001.
- [8] Stępień R., Rudnicki B., *Przesłanki i zarys edukacji obronnej Rzeczypospolitej Polskiej*, „Przysposobienie Obronne — Obrona Cywilna w Szkole”, 1994, nr 2.
- [9] UNESCO, UNEP, *Międzynarodowa strategia edukacji środowiskowej*, LOP, Warszawa 1990.

ECOLOGICAL EDUCATION AS IMPORTANT COMPONENT IN DEFENSIVE-ORIENTED EDUCATION OF SOCIETY

ABSTRACT

Every individual takes advantage of natural environment obtaining not only its natural resources or energy, but also getting inspirations and experiences that come from nature's beauty and sublimity. Individuals also benefit from social and cultural goods of natural environment — made by people and for people. Still, only few understand how behaviours, habits, life styles, fads, means of relaxation and nutrition of individuals, families or social groups influence the status and quality of these environments. Therefore, ecological education that supports understanding of dependencies between individuals, their artefacts and natural environment, should include every human being with no exceptions. Only common effort of every individual jointly and severally, taken up everyday, in every place like home, work or relaxation site, may stop erosion and degradation of natural environment, improve the quality of our lives and health, provide future generations with prospects for decent life. It will occur by dint of effectively conducted ecological education.

Keywords:

ecological education, defense-oriented education, environment protection, ecological awareness.

Recenzent prof. dr hab. Michał Krauze